

Towards the 21st Century: Trends in Past-Cold War International Security Policy Workshop, 3rd International Security Forum and 1st Conference of the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, Switzerland, 19 – 21 October 1998.

Wallender, Celeste A., "The Economization, Rationalization and Normalization of Russian foreign Policy", *PONARS Policy Memo 1*, Harvard University, Ağustos, 1997.

White, Stephen et al., "NATO: The View from the East", *European Security*, Cilt 15, No 2, Haziran, 2006, s. 165–190.

Web Kaynakları

<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>.

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>.

<http://www.natopa.int/default.asp?CAT2=886&CAT1=20&CAT0=2&COM=1007&MOD=0&SMD=0&SSMD=0&STA=&ID=0&PAR=0&PRINT=1>.

<http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>.

http://www.natoschool.nato.int/internet_energy_conference/Agenda.pdf.

<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>.

<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>.

http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?menu_2008=&menu_konferenzen=&sprache=en&id=206&; <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2006/02/mil-060224-rferl01.htm>.

http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?menu_2007=&menu_konferenzen=&sprache=en&id=192&; <http://www.nato-otan.org/docu/review/2007/issue4/english/interview2.html>.

http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?menu_2006=&menu_2008=&menu_konferenzen=&sprache=en&id=169&

http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/images/caspian_balances.pdf.

<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/weo2006.pdf>.

http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1366.

<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2006/02/mil-060224-rferl01.htm>.

http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371701.

http://www.csis.org/media/csis/pubs/pm_0001.pdf.

<http://www.asam.org.tr/temp/temp9.pdf>.

[http://www.isn.ethz.ch/3isf/Online_Publications/WS4/Gasteyger.htm#5.%20The%20"economization%20of%20politics"](http://www.isn.ethz.ch/3isf/Online_Publications/WS4/Gasteyger.htm#5.%20The%20).

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa589.pdf>.

<http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2006/Nuruzzaman.pdf>.

<http://www.iags.org/natoforum.htm>.

http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-27912859_ITM.

<http://www.iags.org/natoforum.htm>.

<http://www.robertcutler.org/CES/pdf/ar07oge.pdf>.

<http://www.ewi.info/pdf/2007%20126%20Energy%20Policy%20Paper1.pdf>.

<http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/02/882ba72f-a716-4016-8192-c567c3aea06d.html>.

<http://www.robertcutler.org/download/pf-cp95h.htm>.

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/02/AR2006070200675.html>.

http://vienna.usembassy.gov/en/download/pdf/nato_energy.pdf.

http://www.isodarco.it/courses/andalo07/paper/andalo07_Ercolani_paper.pdf.

<http://web.upmf-grenoble.fr/iepe/textes/Cahier-lepii-1-2007.pdf>

21. Yüzyılda Enerji Güvenliği

ÖZGÜR BORA ÖZKUL*

ÖZET

Devletler ve insan topluluklarının gelişimiyle bağımlı oldukları enerji kaynakları arasında, tarih boyunca her zaman önemli ve kopartılamaz bir ilişki varolmuştur. Bağımlı olunan enerji kaynakları üzerinde kontrol ya da bu kaynaklara erişim sağlanması, devletler söz konusu olduğunda, uluslararası arenada nüfuz sahibi olmak ve gelecekte de varlıklarını bağımsız bir şekilde devam ettirebilmelerinin önkoşulu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenlerle 21. yüzyılda da, tıpkı geçmişte olduğu üzere, devletlerin varlıklarını devam ettirebilmelerinin ve toplumların da hayat standartlarını kesintisiz olarak sürdürebilmelerinin önkoşulu, enerji güvenliğinin sağlanmasıdır. Enerji kaynaklarına sürekli olarak, kesintisiz bir erişimin sağlanabilmesi olarak da tarif edilebilen enerji güvenliği için öncelikle fiziksel güvenlik sağlanmalıdır. Bu amaçla devletler, enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerin güvenliklerini sağlamalı; bağımlı oldukları enerji sahaları ve enerji kaynak tiplerini çeşitlendirerek aşırı bağımlılığın önüne geçmeli; enerjinin ulaştırılmasında kullanılan kara ve deniz yollarının güvenliğini sağlamalı; çeşitli uluslararası olaylar nedeniyle meydana gelebilecek olası enerji kesintilerinden zarar görmeden çıkabilmek için stratejik rezervler oluşturmalı ve tıpkı uluslararası güvenlikte de olduğu üzere, gerektiğinde diğer uluslararası aktörlerle işbirliğine gitmelidir. Ancak günümüzde enerjinin yalnızca fiziksel olarak güvenliğinin sağlanması yeterli olmamaktadır. Enerji, aynı zamanda ekonomik olarak da karşılanabilir olmalı; arz güvenliği kadar talep güvenliğinin de sağlanmasına önem verilmelidir.

21. yüzyılda enerji kaynakları üzerindeki mücadele geçmişteki mücadelelere nazaran artık çok daha sertleşmiştir. Tek kutuplu dünya düzeninin yerini çok kutuplu bir düzene bırakmasına kesin gözle bakılan bu yüzyılda, bu mücadelenin doğru bir şekilde analiz edilmesi, bu mücadelede başarılı bir oyuncu olarak yer alabilmenin en temel şartıdır.

Anahtar Kelimeler: 1. Enerji Kaynakları 2. Enerji Güvenliği 3. Enerji Bağımlılığı 4. Petrol 5. Doğalgaz

Energy Security in the 21st Century

ABSTRACT

In the course of history, there has always been an important and inseparable bond between the development of states and human communities and the energy sources they have been depending on. Especially when it comes to states, it is revealed that controlling these sources or having access to them emerges to be the precondition of having influence in the international arena and the precondition of ensuring their existence as independent states in the future.

Therefore in the 21st century, just like in the past, the precondition of the existence of states and the sustaining of life standards of human communities is to establish and maintain energy security. To establish energy security which can be described as having access to energy sources permanently and without any interruption, physical security must be achieved first. To achieve physical security, states must; provide the security of regions which have energy sources; diversify the energy fields and the type of sources they depend on to prevent excessive dependence; provide security for land and sea routes that are being used for energy transportation; develop strategic reserves to avoid any damage from energy cutbacks due to certain international incidents and cooperate, just like in international security, with other international actors when it is necessary to do so. However it is not enough just to have physical energy security today. Energy must also be economically affordable and importance must be given to achieve security of demand just as achieving security of supply.

The struggle on energy sources in the 21st century has now become more fierce than the struggles of the past. In this century which is certainly going to witness the replacement of the unipolar world order with the multipolar one, being able to analyze this struggle correctly is the fundamental condition of participating in this struggle as a successful player.

Keywords: 1. Energy sources 2. Energy security 3. Energy dependence 4. Oil 5. Natural gas

*Uluslararası İlişkiler Uzmanı

Giriş

Tarihin başından beri insanlığın gelişimiyle, enerji ve enerji kaynakları arasında oldukça yakın bir ilişki varolmuştur. İnsan toplulukları ve devletler, kendi kalkınmalarını gerçekleştirmek ve rakiplerine üstünlük sağlayabilmek için enerji kaynaklarını kullanmışlar; ancak en nihayetinde bu, onları enerji kaynaklarına sürekli olarak bağımlı kılmıştır. Kullanılan enerji kaynakları ve onlara olan bağımlılık ise, devletlerin gelecekları üzerinde çok önemli etkiler doğurmuştur.

İnsan ihtiyaçlarının sınırsız, ekonomik kaynakların ise sınırlı olduğu ve enerji kaynaklarının da dengesiz bir şekilde dağıldığı dünyamızda, enerji kaynaklarına en az maliyetle, en kısa sürede, en güvenli şekilde ve en uzun süre zarfında erişebilir olmak, yani enerji güvenliğini tesis edebilmek, devletler için bir varlık-yokluk meselesi haline gelmiştir.

Ekonomik açıdan, bağımlı olunan enerji kaynaklarının cinsi, niteliği ve bu kaynakların etkili bir biçimde kullanılmaları, devletlerin rakiplerine karşı önemli üstünlükler sağlamalarına zemin hazırlamıştır. Askeri açıdan, bağımlı olunan enerji kaynaklarının fiili olarak kontrolü ya da en azından serbest bir biçimde bu kaynaklara erişebilirliğin sağlanması, devletlerin güvenlik politikalarının önemli bir unsurunu teşkil etmiştir. Bu kaynakların çıkartılması ve piyasalara ulaştırılmasında güvenliğin tesisi de aynı derecede önemlidir. Politik açıdan, bu kaynaklardan yeterli düzeyde yararlanabilmek ve gerektiğinde rakip güçlerin erişimlerini kısıtlamak ya da engellemek, devletler için uluslararası arenada nüfuz tesisinin anahtarı olmuştur. Toplumsal açıdan ise, enerji kaynakları

üzerindeki direkt ya da dolaylı hakimiyet, toplumların sosyal gelişimlerini ve hayat standartlarını sürdürmelerinde temel itici güç konumundadır. İşte bu nedenlerdir ki, insan ihtiyaçlarının sınırsız, ekonomik kaynakların ise sınırlı olduğu ve enerji kaynaklarının da dengesiz bir şekilde dağıldığı dünyamızda, enerji kaynaklarına en az maliyetle, en kısa sürede, en güvenli şekilde ve en uzun süre zarfında erişebilir olmak, yani enerji güvenliğini tesis edebilmek, devletler için bir varlık-yokluk meselesi haline gelmiştir.

21. yüzyılda dünya politikasında önemli bir yer işgal edebilmeyi hedefleyen her devlet için, enerji güvenliğinin sağlanması hayati bir konudur. Küresel güç Amerika Birleşik Devletleri'nden, yeni yükselen güç Çin'e; Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından yeniden toparlanan Rusya Federasyonu'nundan, uluslararası politikada artık etkili olmayı ve büyük roller oynamayı hedefleyen Avrupa Birliği'ne kadar uluslararası her güç kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve rakiplerinin önünü kese-

bilmek için enerji güvenliğini sağlamak zorundadır. Nabucco ve Mavi Akım II gibi projelerin tartışıldığı řu günlerde, ülkemiz Türkiye'nin de artan enerji ihtiyacı, bir enerji köprüsü olma durumu ve jeostratejik konumu itibariyle uzak kalamayacağı ve kalmadığı enerji güvenliği üzerine kurulu bu yeni Büyük Oyun'un aşamalarının doğru şekilde analiz edilebilmesi, bu oyunda bağımsız ve başarılı bir oyuncu olarak varolabilmenin ilk ve en temel şartıdır.

Enerji Güvenliği Kavramı

Özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte devletlerin ekonomik ve teknolojik gelişimleri ile toplumların hayat tarzlarını kesintiye uğramaksızın sürdürübilmeleleri, ancak temel enerji kaynaklarına erişimin sağlanmasıyla mümkün olabirmiştir. Böylelikle temel enerji kaynaklarına güvenli erişim, devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamalarında kilit bir konuma yükselmiştir. Bu yüzden de tarih boyuca kimi zaman, temel enerji kaynaklarına güvenli erişimlerini sağlayabilmek için çalışan devletler, rakiplerinin bu kaynaklara erişimlerini engellemeyi hedeflemişler; daha kolay erişim sağlayabilmek içinse kimi zaman, bu alanda aralarında işbirliği yapmışlardır. Enerjinin, devletler ve toplumlar için bu hayati önemi, "enerji güvenliği" kavramının oluşumuna neden olmuştur.

En basit tarifiyle enerji güvenliği, "enerjinin çeşitli şekillerde, yeterli miktarda ve karşılanabilir fiyatlarda her zaman elverişli olmasıdır."¹ Tanımında da görüldüğü üzere enerji güvenliğinin temelde iki boyutu bulunmaktadır: Fiziksel ve ekonomik boyut.² Fiziksel boyut açısından enerji bir noktada varolmalı, üzerinde denetim sağlanmalı ve dünya piyasalarına ulaştırılmalıdır. Ekonomik olarak ise, enerji düşük maliyetli olmalı ve fiyat açısından da karşılanabilir olmalıdır. Fiziksel ve ekonomik açıdan güvenlik sağlanmadan tam olarak enerji güvenliğinden söz edilemez.

Hem fiziksel, hem de ekonomik olarak enerji güvenliğinin sağlanmasında karşımıza dört önemli nokta öne çıkmaktadır: Coğrafi olarak tek bir enerji üretim bölgesine bağımlı olunmadan bölge çeşitlendirilmesine gidilmesi; tek bir tip enerji kaynağına bağımlı olunmadan kaynak çeşitlendirilmesine gidilmesi; iç ve alternatif enerji kaynaklarına da yatırım yapılması ve enerji kaynaklarının belirli süre ve miktarlarda, acil durumlarda kendilerinden faydalanılmak üzere stratejik rezerv olarak depolanması.³ Yine bu bağlamda, fiziksel ve ekonomik ağılardan enerji güvenliğini tehdit eden üç nokta öne çıkmaktadır: Enerji arz, ulaşım ve üretim noktalarına yönelik sabotajlar ve terör saldırıları; enerjinin denizler üzerinden taşındığı durumlarda meydana gelebilen korsan saldırıları ve Büyük Güçler'in çağırısı üzerine gelişebilen siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlar.⁴

Tüm bu ağılardan bakıldığında enerji güvenliği sağlanabilmesinin şartları olarak ortaya řu noktalar çıkmaktadır: Kaynak bölgelerin güvenliğinin sağlanması; kaynak bölgeler ve enerji kaynakları açısından çeşitlendirmeye gidilmesi; enerjinin piyasalara nakliyesinde kullanılan ulaşım hatlarının güvenliğinin sağlanması; acil durumlar için stratejik rezervlerin depolanması ve uluslararası alanda işbirliğine gidilmesi.

¹ Françoise Nicolas, François Godement, Taizo Yakushiji, "An Overview of Options and Challenges", *Asia and Europe – Cooperating for Energy Security: A CAEC Task Force Report*, Haz. François Godement, Françoise Nicolas, Taizo Yakushiji, Paris, Centre Asie Ifri – Institut Français des Relations Internationales, 2004, s. 11.

² A.e.

³ Frank Umbach, "Global Energy Supply and Geopolitical Challenges", *Asia and Europe – Cooperating for Energy Security: A CAEC Task Force Report*, Haz. François Godement, Françoise Nicolas, Taizo Yakushiji, Paris, Centre Asie Ifri – Institut Français des Relations Internationales, 2004, s. 141.

⁴ İstanbul Ticaret Odası, Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açıdan Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, Haz. Kerem Alkin, Sabit Atman, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2006, s. 47.

Enerji Güvenliğinde Kaynak Bölgelerin önemi

Enerji güvenliğinin kuşkusuz en önemli boyutu, enerji kaynaklarının çıkartıldığı veya üretildiği bölgelerin güvenliğine ilişkindir. Nitekim enerji güvenliğinin temel amaçları, istikrarlı bir enerji kaynağı bulabilmek ve bu kaynakla ilişkili her türlü riski azaltmak şeklinde özetlenebilir.⁵ Enerjiye bağımlı devletler, enerji açısından bağımlı oldukları bölgeler ve devletlerin çatışmalardan uzak, istikrarlı, kendilerine dost ve yatırıma elverişli olmasını arzularlar. Tarih boyunca enerji kaynaklarına sahip devletlerdeki yönetimler, bu şartları sağlayamadıkları takdirde dünya enerji piyasaları tepetaklak olmuş; enerji fiyatları artmış; işsizlik tırmanmış ve enerjiye bağımlı devletlerin ekonomileri ciddi kayıplara uğramıştır. İşte bu yüzden yüksek oranda enerji tüketen devletler, enerji kaynaklarının toplandığı bölgelerin güvenliğini sağlamak için kimi zaman işbirliğiyle, kimi zaman ise tek taraflı olarak ekonomik ve hatta askeri önlemlere başvurmuşlardır.

I. ve II. Dünya Savaşları sırasında Almanların, Bakü petrollerini elde etmek için Kafkasya üzerine yürümelerinde⁶; İngiliz-İran Petrol Şiketi'nin ülkesindeki tesislerini millileştiren İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın, CIA'in 1953 tarihli bir darbesiyle devrilmesinde⁷; 1960'da önemli enerji kaynaklarına sahip Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, Batılı güçlerin desteklediği bir darbeye bu ülkenin bağımsızlık mücadelesinin önderi ve ilk başbakanı Patrice Lumumba'nın devrilip öldürülmesinde⁸ ve Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgal ve ilhakının ardından, ABD öncülüğündeki çok uluslu bir gücün Irak'la savaşarak Kuveyt'i kurtarmasında⁹ da görüldüğü üzere Büyük Güçler, enerji güvenliği sağlamak amacıyla askeri yaptırımlara başvurmaktan kaçınmamışlardır. Ekonomik yaptırımlar konusunda örnek vermek gerekirse, 1996'da ABD Kongresi'nde, Senatör Alfonse D'Amato'nun öncülüğünde kabul edilmiş olan İran ve Libya Yaptırımlar Yasası nedeniyle her iki devletin enerji sektörleri, ABD'li şirketlerin yatırımlarına kapanmıştır.¹⁰ Özellikle İran için, ABD enerji şirketlerinin kendi hükümetleri tarafından, bu ülkeye yatırım yapmalarının engellenmesi, Avrupalı enerji şirketlerinin İran'a yatırımlarını arttırmalarıyla sonuçlanmıştır.

Yine belirtmek gerekir ki, kaynak bölgelerin güvenliğini sağlamak yalnızca Büyük Güçler için değil, gelişmekte olan ülkeler için de oldukça önem arzeden bir konudur. Meksika, Venezuela, Arjantin ve İran örneklerinde görülebileceği üzere, bu kaynakları kontrol altına alabilmek politik bağımsızlığın güvencesi ve ekonomik gelişimin başlangıç noktasını oluşturur.¹¹ Özellikle 1950'li yıllardan itibaren yeni bağımsızlıklarını kazanmış ya da gelişmekte olan ülkeler, enerji sektörlerindeki yabancı şirketlerin varlıklarını devletleştirmiş ve kendi ulusal enerji şirketlerini kurmuşlardır.¹² Günümüzde dahi bu devletlerden bazıları, yabancı yatırımcıların enerji sektörlerine girişlerini yasaklamaya devam etmektedirler.

⁵ Nicolas, Godement, *Yakushiji, a.g.e.*, s. 13.

⁶ Rosemarie Forsythe, *The Politics of Oil in the Caucasus and Central Asia: Prospects for Oil Exploitation and Export in the Caspian Basin*, Oxford, Adelphi Paper 300, 1996, s. 9-10.

⁷ Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, 3. Bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 503-504.

⁸ Mustafa Kibaroglu, "Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yollarının Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri", *Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri 15-16 Ocak 2004: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2004, s. 202-203.

⁹ Tuncer Topur, *Dipsiz Kuyu: Orta Doğu ve Türkiye*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 293-303.

¹⁰ One Hundred Fourth Congress of the United States of America, H.R.3107 Iran and Libya Sanctions Act of 1996, (Çevirimiçi) http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=104_cong_bill&docid=f:h3107enr.txt.pdf, 20 Şubat 2009.

¹¹ İstanbul Ticaret Odası, a.g.e., s. 44.

¹² Çağrı Kürşat Yüce, *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006, s. 70-71.

Güvenlik konsepti zaman faktöründen bağımsızdır; bu nedenle bir kaynak bölgenin güvenliği çok uzun bir süre boyunca sağlanabilmişse de, ani bir gelişme sonucu güvenlik zaafiyetlerinin ortaya çıkması, uluslararası enerji piyasaları ve fiyatlarını altüst etmeye yetecektir. 11 Eylül 2001'de, ABD'de gerçekleşen terörist saldırıların sorumlularının çoğunun Suudi Arabistan vatandaşı olması, ABD kamuoyunda Suudi karşıtlığını körüklemiş; ABD'nin, demokratik hiçbir kurum ve geleneğe sahip olmayan bu ülkeye, son yarım asrı aşkındır verdiği destek ve sağladığı güvenlik tartışmaya açılmıştır. Gelecekte Suudi Arabistan'ın ABD desteğini yitirmesi, sağlam temelleri olmayan bu rejimin yıkılmasına ve dünyanın en büyük petrol üreticisi ülkesinin bir kaosa sürüklenmesine neden olabilir. Üstelik böyle bir kargaşa yalnızca Suudi Arabistan'la sınırlı kalmayacak; Orta Doğu'nun kalanına da yayılacaktır. Böyle bir durumun, enerji güvenliği açısından yaratacağı sonuçlar ise oldukça tehlikeli olacaktır.¹³

Enerji Güvenliğinde Çeşitlendirmenin Önemi

Enerji güvenliğinin sağlanmasındaki bir diğer önemli nokta çeşitlendirmeye ilişkindir. Burada yapılması gereken çeşitlendirme iki boyutludur: Enerji kaynakları açısından bağımlı olunan bölgelerin çeşitlendirilmesi ve bağımlı olunan kaynak tiplerinin çeşitlendirilmesi. Böylece bir kaynak bölge ya da tek tip enerji kaynağına aşırı bağımlı olmanın önüne geçilebilecektir.

Bu bağlamda öne çıkan ilk nokta, kaynaklar açısından zengin tek bir bölge ve devlete bağımlı olmamak ve bu noktaları çeşitlendirmektir. 1973'teki IV. Arap-İsrail Savaşı sırasında OPEC'in Arap üyelerinin, İsrail yanlısı devletlere petrol sevkiyatını durdurması ve ardından OPEC'in petrol fiyatlarını dört kat arttırması, dünyayı derin bir ekonomik kriz ve enerji kesintisiyle karşı karşıya bırakmıştır.¹⁴ Bunun üzerine Avrupalı devletler, Avrupa Ekonomik Topluluğu çatısı altında işbirliğine giderek enerji kaynaklarını ve kaynak bölgelerini çeşitlendirmeyi hedefleyen pek çok karar almışlar ve Kuzey Denizi'nden petrol çıkartmaya başlamışlardır. ABD de, 1977'de Jimmy Carter'ın başkan olmasıyla birlikte yeni bir enerji sahası olarak Alaska'ya yönelmiştir.¹⁵ Bir diğer taraftan, İran ve Libya Yaptırımlar Yasası nedeniyle Amerikan şirketlerinin bu ülkelerin enerji sektörlerine yatırım yapamamaları, günümüzde önemli bir enerji krizi gerçekleşmesi halinde, kaynak bölge olarak buralardan yararlanılmasını zora sokmuştur.¹⁶

Tek bir kaynak bölgeye bağımlılık yalnızca ekonomik değil; siyasi bağımlılığı da beraberinde getirir. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği, sahip olduğu geniş enerji kaynaklarını kimi devletlere daha ucuza satarak bu devletlerin kendi bloğu içinde kalmasını kolaylaştırmıştır.¹⁷ Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından tek süper güç olan ABD'ye, uluslararası platformlarda en sert muhalefetin Fransa ve Rusya tarafından yapılması da şaşırtıcı değildir: Rusya'nın kendisine ait geniş enerji kaynakları olduğu gibi, Fransa da enerji ihtiyacının önemli bir kısmını Amerikan etkisin-

¹³ Yuji Nakamura, "Energy Outlook and Security Policies in Asia", *Asia and Europe – Cooperating for Energy Security: A CAEC Task Force Report*, Haz. François Godement, Françoise Nicolas, Taizo Yakushiji, Paris, Centre Asie Ifri – Institut Français des Relations Internationales, 2004, s. 63-64.

¹⁴ Michael T. Klare, *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*, New York, Owl Books, 2002, s. 32.

¹⁵ A.e., s. 32-33.

¹⁶ Umbach, a.g.e., s. 145.

¹⁷ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, *Petro – Strateji*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1996, s. 102.

den bağımsız olarak eski sömürgesi Cezayir üzerinden karşılamaktadır.¹⁸ Günümüzde, Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacının %60'ının Rusya Federasyonu'ndan sağlandığı göz önüne alındığında, güncel bir tartışma konusu olan Mavi Akım II projesine daha da ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.

Aynı derecede önemli bir diğer nokta ise, tip olarak enerji kaynaklarının da çeşitlendirilmesi ve tek tip bir enerji kaynağına bağımlı olmaktan kaçınılmasıdır. 1973-1974 I. Dünya Enerji Krizi'ne kadar devletler, enerjinin o döneme kadar ucuz olmasının da yardımıyla çok büyük oranlarda petrole ve OPEC'e bağımlıydılar. I. Dünya Enerji Krizi ile birlikte petrol fiyatları dört kat artarken, petrole bağımlı devletlerin ekonomileri de felç olmuştur.¹⁹ Bu krizin ardından devletler petrole olan bağımlılıklarını azaltmak için alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanımına yönelmişlerdir. Kömür bu dönemde yeniden öne plana çıkmış; doğalgaz ise yeni bir enerji kaynağı olarak enerji sektöründeki yerini almıştır.²⁰ Günümüzde, özellikle AB içinde, fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak için yeniden nükleer enerjiye ağırlık verilmesi konusundaki tartışmalar ise devam etmektedir.²¹

Enerji Güvenliğinde Ulaşım Hatlarının Önemi

Enerji güvenliğinin bir diğer boyutu, enerji kaynaklarının dünya piyasalarına nakledilmesinde kullanılan ulaşım hatlarının güvenliğine ilişkindir. Enerji genellikle sanayileşmiş Batı Yarımküre'deki devletler tarafından tüketilirken; üretim, Güney Amerika kıtası hariç tutulursa daha çok

Doğu Yarımküre'de yapılmakta; böylelikle de doğudaki enerji üretim merkezlerinden batıdaki enerji piyasalarına doğru bir uluslararası enerji ticareti gerçekleşmektedir.²² Sadece petrol açısından bakarsak, 2007 verilerine göre dünya enerji ticaretinde bir günde, yaklaşık 54 milyon varil petrol hareket halindedir.²³ Bu nedenle de, bu akış rotası üzerindeki ulaşım hatları stratejik bir önem kazanmaktadır.

Hazar Havzası örneğinde görüleceği üzere bazen zengin enerji kaynakları, coğrafi olarak dünyanın en izole bölgelerinde toplanmış olabilir. Böyle zorlu bir durumda dahi önemli olan konu, bu kaynakların en güvenli ve en az maliyetli ulaşım yolları üzerinden dünya piyasalarına ulaştırılmasıdır. Hazar Havzası enerji kaynaklarının hangi yollar üzerinden dünya piyasalarına ulaştırılacağı hala tam olarak kesinlik kazanmamış; 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle bölgenin dünyaya açılmasının ardından, bu konuda devletler ve enerji şirketleri arasında halen devam etmekte olan bir mücadele başlamıştır.

Bu mücadelede ABD ve AB'nin desteğiyle Türkiye, Hazar enerji kaynaklarını kendi toprakları üzerinden dünya piyasalarına ulaştırmayı hedeflerken; kendisi başlı başına bir enerji devi olan Rusya, bu kaynakların kendi toprakları üzerinden nakledilmesinde ısrar etmektedir. Hatta Rusya bu amacını gerçekleştirmek için geçmişte iki defa bağımsızlık yanlısı Çeçenlerle savaşmış; böylelikle de Bakü'den çıkıp Karadeniz kıyısında, kendi topraklarında bulunan Novorossiysk limanı ile dünya piya-

¹⁸ Kibaroğlu, a.g.e., s. 207.

¹⁹ Klare, a.g.e., s. 32.

²⁰ Bircan Dokuzlar, *Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz: Orta Asya'dan-Avrupa'ya, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 21.*

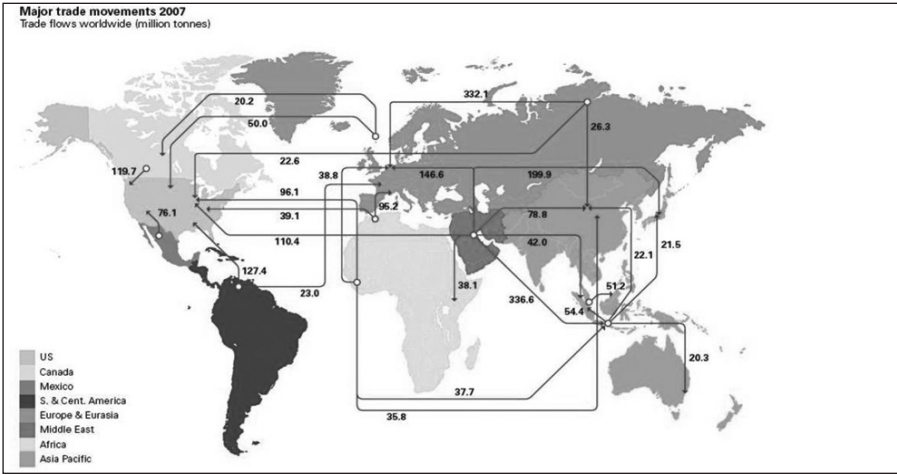
²¹ Nicolas, Godement, *Yakushiji, a.g.e., s. 24-25.*

²² Eralp Özil, "Dünya'daki Stratejik Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yolları", *Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri 15-16 Ocak 2004: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2004, s. 67.*

²³ BP, *BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2008, s. 20, (Çevirimiçi) http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf, 23 Şubat 2009.*

salarına ulaştırılan erken Azeri petrolünün iki taşıma noktasından biri olan Bakü-Novorossiysk Petrol Boru Hattı'nın güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.²⁴ 21. yüzyılın yeni süper güç adaylarından Çin de, 1993'ten beri dış kaynaklara bağlı olarak artan enerji ihtiyacını karşılayabilmek için Kazak petrolünü 2005 yılından itibaren kendi topraklarına getirmeye başlamıştır.²⁵ Enerji ulaşım hatlarının güzargahlarına ilişkin bu tartışmalar enerji güvenliğini sağlamakla ilgili olduğu kadar, enerji fiyatlarının belirlenmesinde etkili olma çabalarıyla da alakalıdır. Özellikle petrol konusunda, "petrolün borsası ilk yüklendiği yerdir" ilkesi, petrol fiyatlarını belirlemede ilk yükleme yapılan limanlara sahip olmanın ne derece önemli olduğunu göstermektedir.²⁶

Harita I: 2007 Yılında Dünya Petrol Ticareti²⁷ (milyon ton olarak)

Enerjinin karalar üzerinden dünya piyasalarına ulaştırıldığı bölgelerde, boru hatlarının güvenliğine de ayrı bir önem verilmek zorundadır. Özellikle 11 Eylül 2001 Saldırıları'nın ardından tırmanışa geçen uluslararası terörizmin hedefleri arasında dünya enerji akışını kesintiye uğratmak da bulunmaktadır. Bu bağlamda, boru hatlarına yaptıkları sabotajlarla teröristler, devletlerin ekonomik ve toplumsal istikrarlarını bozmanın ve enerji gelirlerinden pay alarak mücadele ettikleri devletler içinde etkin bir konuma gelmenin peşindedirler. Nitekim 1980-2006 tarihleri arasında enerji güvenliğini zedelemeyi hedefleyen 110'a yakın terörist saldırı yapılmış; bu saldırıların 50'si Latin Amerika'da, 18'i Orta Doğu'da, 17'si Avrupa'da, 17'si Afrika'da, 6'sı Asya'da ve 2'si de Kuzey Amerika'da meydana gelmiştir.²⁸

Dünya enerji taşımacılığı yalnızca izole bölgeler ya da kara taşımacılığıyla sınırlı değildir; aynı oranda deniz taşımacılığını da ilgilendiren bir konudur. Bu nedenle de, bu taşımacılığın yapıldığı önemli su yolları ve kanalların güvenliğinin sağlanması hayati bir meseledir. Deniz taşımacılığının kara taşımacılığına göre daha az maliyetli oluşu ve geçerlilik kazanmış uluslararası rotalar üzerinden yapılıyor olması, daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır. Örneğin dünya genelindeki petrol taşımacılığının %60'ı tankerlerle denizler üzerinden yapılmaktadır.

²⁴ İstanbul Ticaret Odası, a.g.e., s. 50.

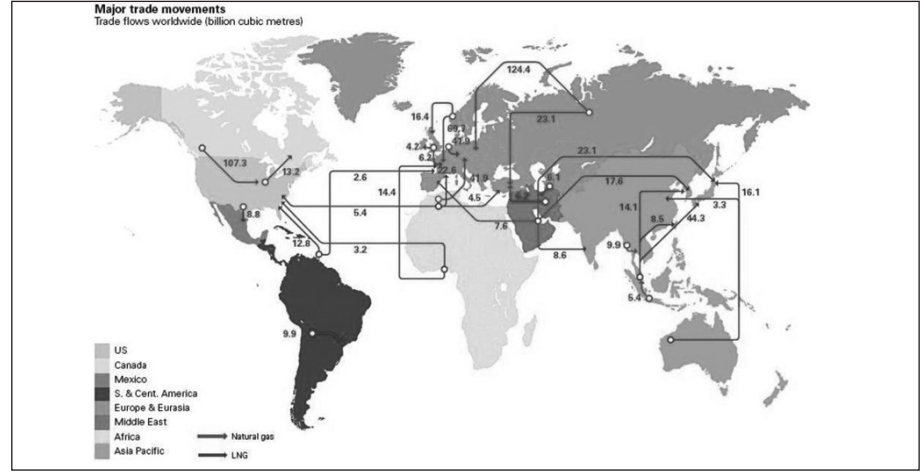
²⁵ GOV.cn: Chinese Government's Official Web Portal, China-Kazakhstan pipeline starts to pump oil, 16 Aralık 2005, (evirimii) http://www.gov.cn/english/2005-12/16/content_128912.htm, 23 Şubat 2009.

²⁶ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, a.g.e., s. 106.

²⁷ BP, a.g.e., s. 21, (evirimii) http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAG-ING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf, 23 Şubat 2009.

²⁸ İstanbul Ticaret Odası, a.g.e., s. 48.

Harita II: 2007 Yılında Dünya Doğalgaz Ticareti²⁹ (milyar metre küp olarak)

Doğalgaz ise, ancak LNG formunda yani sıvılaştırılmış olarak (LNG: Liquefied Natural Gas) gemilerde taşınabildiği için, deniz taşımacılığında maliyeti çok artmaktadır; bu nedenle de doğalgaz %95 oranında boru hatları vasıtasıyla taşınmaktadır.³⁰ Ayrıca belirtmek gerekir ki, dünya petrol taşımacılığının yaklaşık %20'si Akdeniz üzerinden sağlanmakta³¹; Akdeniz'in enerji güvenliği açısından önemini farkında olan ABD de, bu denizdeki çıkarlarını, İtalya'nın Gaeta ve Napoli kentlerinde üslenmiş olan 6. Filo sayesinde korumaktadır.³²

Enerjinin deniz yoluyla taşınmasının söz konusunu olduğu durumlarda, akış rotaları üzerindeki stratejik darboğazların güvenliğinin sağlanması hayati bir zorunluluk kazanmaktadır. ABD Enerji Bakanlığı'nın hazırladığı ve dünyanın en önemli altı petrol darboğazına yer verdiği raporu, aslında yalnızca enerji taşımacılığında değil, genel olarak dünya deniz ticaretinde de stratejik öneme sahip bölgeleri tarif etmektedir. Bu bölgeler:

- 1) Aden Körfezi ile Kızıldeniz'in birleştiği noktada; Yemen, Eritre, Cibuti ve Somali arasında kalan Bab el-Mendeb Boğazı,
- 2) Karadeniz ile Ege Denizi'nin birleştiği noktada; Türkiye sınırları içinde kalan İstanbul ve Çanakkale Boğazları,
- 3) Karayip Denizi ile Pasifik Okyanusu'nun birleştiği noktada; Kosta Rika ve Kolombiya arasında, Panama devletinin sınırları içinde açılmış olan Panama Kanalı,
- 4) Basra Körfezi ile Umman Körfezi'nin ve dolayısıyla da Hint Okyanusu'nun birleştiği noktada; İran, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında kalan Hürmüz Boğazı,
- 5) Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusu'nun birleştiği noktada; Malezya, Singapur ve Endonezya arasında kalan Malakka Boğazı,

²⁹ BP, a.g.e., s. 31, (Çevirimiçi) http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAG-ING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf, 23 Şubat 2009.

³⁰ Özil, a.g.e., s. 67-68.

³¹ Alessandro Figus, *The Euro transport policy: Mediterranean and Black Sea*, 2004, s. 3, (Çevirimiçi) http://www.eurostar.edu.ru/en/Lectures_and_academic_materials/Euro_transport_policy_Medit_Black_Sea_FigusUniGe_.pdf, 24 Şubat 2009.

³² M. Hakkı Çaşın, "Güç Merkezlerinin (ABD, AB, Rusya, Çin) Enerji Bölgelerine Yönelik Politikaları", *Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri 15-16 Ocak 2004: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2004, s. 114.*

6) Akdeniz ile Kızıldeniz'in birleştii noktada; Mısır devletinin sınırları içinde açılmış olan Süveyş Kanalı'dır.³³

Bu stratejik su yollarının savaşlardan, doğal afetlerden, terörist saldırılardan ve korsanlıktan arındırılmış olması, enerji güvenliğini sağlamayı hedefleyen devletler için öncelik arzeden bir konudur. Bu nedenle de devletler, bu hedeflere varılması için kimi zaman tek taraflı, kimi zaman da çok taraflı olarak çeşitli önlemler almışlar ve düzenlemelere gitmişlerdir. Özellikle Bab el-Mendeb Boğazı, Aden Körfezi ve Somali açıklarında gerçekleşen terörizm ve korsanlıkla mücadele için günümüzde etkin bir uluslararası işbirliği söz konusudur.³⁴ Türk Boğazları'ndan geçiş hakkında yürürlükteki uluslararası düzenlemeler ise 1936 tarihli Montreux Sözleşmesi ile belirlenmiş; yıllar içinde artan gemi trafiği ve kazalarının önüne geçmek için de, 1994 tarihinde yürürlüğe giren Türk Boğazları Tüzüğü ile ek bir düzenlemeye gidilmiştir.³⁵

Enerji Güvenliğinde Stratejik Rezervlerin Önemi

Enerji güvenliği sağlamadaki bir diğer önemli nokta, acil durumlar için depolanmış stratejik rezervlere sahip olabilmektir. 1973-1974 I. Dünya Enerji Krizi'nin ardından, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bünyesinde kurulan Uluslararası Enerji Ajansı'nın (UEA), üyelerine 90 günlük depolanmış rezerve sahip olma zorunluluğu getirmesi bu konuda önemli bir örnektir.³⁶

Ayrıca ABD de, bu tür acil durumlarda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Stratejik Petrol Rezervi'ni kurmuştur.³⁷ Aynı dönemde, ülke içi ve alternatif enerji kaynaklarına yatırım yapmayan ve stratejik rezerv depolamada başarısız olan UEA'nın üyelerinden Türkiye ise, 1979-1980'deki II. Dünya Enerji Krizi'nde, ülkedeki yaşantının her noktasını olumsuz yönde etkileyen çok ciddi boyutlarda enerji kesintileriyle karşı karşıya kalmıştır.³⁸

Enerji Güvenliğinde Uluslararası İşbirliğinin Önemi

Geçmişte devletler, kendi enerji güvenliğlerini sağlamanın diğer devletlerin enerji güvenliğine darbe vuraçağı görüşünü benimsemiş ve temel enerji kaynakları açısından kendilerine yeterli olabilmenin peşinde koşmuşlardır. Ancak Dünya üzerindeki enerji kaynakları dağılımındaki adaletsizlik, yani devletlerin siyasi sınırlarıyla talep ettikleri enerji kaynaklarının yoğunlaştığı

bölgelerin çakışmaması, bu kendine yeterlilik prensibini ve enerjiye erişimin sifir toplamlı bir oyun olduğu görüşünü büyük anlamda zedelemiştir.³⁹ Özellikle Küreselleşme ile birlikte enerji piyasalarının da küreselleşmesi, enerji güvenliğinde tıpkı uluslararası güvenlik kavramında olduğu üzere devletler, uluslararası kuruluşlar ve enerji şirketleri arasında kolektif işbirliğini gerektirir hale gelmiştir.⁴⁰ Böylece enerji güvenliğinde işbirliğinin önemi ortaya çıkarken, pozitif bir etki olarak da dünya enerji yatırım ve teknoloji transferlerinde bir artış gözlemlenmiştir.⁴¹

³³ U.S. Department of Energy – Energy Information Administration, *World Oil Transit Choke Points*, Ocak 2008, (Çevirimiçi) http://www.eia.doe.gov/cabs/World_Oil_Transit_Chokepoints/pdf.pdf, 20 Şubat 2009.

³⁴ Stephanie Hanson, *Combating Maritime Piracy*, 27 Ocak 2009, (Çevirimiçi) <http://www.cfr.org/publication/18376/>, 22 Şubat 2009.

³⁵ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri, Haz. Nehir Aydın, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları*, 1999, s. 100 ve 105.

³⁶ Umbach, a.g.e., s. 142-143.

³⁷ Klare, a.g.e., s. 33.

³⁸ Alon Liel, *Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics*, Çev. Emanuel Lottem, London, Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 42-45.

³⁹ Kibaroglu, a.g.e., s. 199-200.

⁴⁰ Gawdat Bahgat, *American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea*, Gainesville, University Press of Florida, 2003, s. 26.

⁴¹ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, a.g.e., s. 14.

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) gibi uluslararası ve uluslararası örgütlerin kurulmaları ve başta Hazar Havzası'nda olmak üzere enerji kaynaklarının yoğunlaştığı bölgelerde, farklı devletlerin desteğiyle enerji şirketleri arasında oluşturulan konsorsiyumlar, enerji güvenliği sağlanmasında işbirliğinin önemini kavrandığını göstermektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin, Orta Asya'daki etkinliğini arttırarak enerji güvenliğini sağlayabilmek için geliştirdiği Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA) ve Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşıma (INOGATE) projeleri de işbirliği açısından son derece önemli örneklerdir.⁴² ABD'nin, şirketlerinin en çok önem verdiği Kazak petrol bölgesi olan Tengiz'de, Kazak silahlı kuvvetlerini eğittiği de bilinmektedir.⁴³

Enerji Güvenliğinde Piyasa Faktörünün Rolü

Görüldüğü üzere enerji güvenliğinin sağlanması, çoğu zaman jeopolitikle ilgili bir mesele olmuştur.⁴⁴ Bu nedenle de, özellikle fiziksel olarak enerji güvenliğinin sağlanmasında jeopolitiğe dayalı, stratejik bir yaklaşım benimsenmiştir. Ancak günümüz dünyasında, bu konu hakkındaki tek kaygı noktası fiziksel güvenlik değildir. Enerjinin ayrıca, ekonomik olarak da karşılanabilir olması gerekmektedir.

Enerji güvenliğinin ekonomik boyutunun sağlanmasında jeopolitik/stratejik bir yaklaşımdan daha çok, piyasa dinamiklerine dayanan ve piyasa yaklaşımı olarak adlandırılan bir görüş ortaya atılmıştır. Piyasa yaklaşımına göre devletler, arz güvenliği kadar talep güvenliğine de önem vermekte; enerjinin, özellikle ekonomik açıdan piyasanın kendi mekanizmaları sayesinde mutlaka erişilebilir olacağına inanmaktadırlar. Yine de devletler, başta CO₂ emisyonlarının azaltılması gibi çevresel konularda piyasa mekanizmalarından çok, kendi yaptıkları düzenlemeler ve müdahalelere güvenmektedirler.⁴⁵ Özellikle 1980'lerde otomobil yakıt veriminin artmasıyla petrol talebinde düşüş yaşanması ve OPEC üyesi olmayan devletlerde yeni petrol sahalarının keşfedilmesi, OPEC'in fiyatlar üzerindeki monopol konumunun zedelemiş; bu gelişmeler ise piyasa yaklaşımının haklılığını bir ölçüde ispatlamıştır.⁴⁶

Özellikle Asyalı devletlerin enerji güvenliğini algılayışları, jeopolitik/stratejik temelli gelişmekte; AB üyesi devletler ise jeopolitik/stratejik yaklaşımın yanısıra, piyasanın rolüne vurgu yapan piyasa yaklaşımından da faydalanmaktadırlar.⁴⁷ AB'nin, Asyalı devletlerden farklı bir yaklaşımı benimsemiş olmasının nedeni, şüphesiz sahip olduğu uluslararası yapı ve enerji alanında uluslararası işbirliğine verdiği öncelik kadar, sahip olduğu kaynak bölgeleri çeşitliliğine de dayanmaktadır. Asyalı devletler enerji açısından neredeyse tamamen Orta Doğu'ya bağımlıdırlar; AB ise Hazar Havzası, Kuzey Denizi, Afrika, Rusya ve Norveç gibi alternatiflere de sahiptir. Başta Çin olmak üzere, Asyalı devletlerin enerji güvenliğine ilişkin bakış açıları en çok Malakka Boğazı'ndaki korsanlık faaliyetleri nedeniyle jeopolitik/stratejik te-

⁴² Caşın, a.g.e., s. 150.

⁴³ A.e., s. 159.

⁴⁴ Umbach, a.g.e., s. 137.

⁴⁵ Nicolas, Godement, Yakushiji, a.g.e., s. 20.

⁴⁶ Nakamura, a.g.e., s. 64.

⁴⁷ Umbach, a.g.e., s. 146.

melli gelişmiştir.⁴⁸ 2006 verilerine göre bir yılda 50.000 geminin geçtiği ve 11.7 milyon varil petrolün taşındığı bu 1000 km. uzunluğundaki boğazın güvenliğinin tehlikeye düşmesi Malezya, Endonezya ve Singapur deniz kuvvetlerinin korsanlar karşısında faaliyetlerini arttırmalarına neden olmuştur. Bölgedeki bir diğer ülke Tayland ise, Kra Kanalı isimli bir projeyle gemi trafiğini Malakka Boğazı yerine kendi topraklarında açmayı planladığı, Süveyş ve Panama benzeri bir kanala aktarmayı hedeflemektedir.⁴⁹ Bu konu hakkında 2005'te, Washington Times gazetesinin haberiyle basına sızan bir ABD Savunma Bakanlığı raporunda, petrol ithalatının %80'i Malakka Boğazı üzerinden gerçekleşen Çin'in, kendi enerji güvenliği için Tayland'ın kanal projesine yatırım yapmaya istekli olduğu belirtilmiştir.⁵⁰

Sonuç

Soğuk Savaş'ın 1989'da bitmesi ve SSCB'nin 1991'de çöküşünün ardından, ABD'nin tek süper güç olarak ortaya çıkmasıyla başlayan tek kutuplu dünya düzeninin, 21. yüzyılda sürdürülemeyeceği artık açıktır. ABD'nin bu alandaki hegemonyası, Rusya, Çin, Hindistan ve AB tarafından ciddi tehdit altındadır. Yeni yüzyıl, bir yandan yeni süper güçlerin ortaya çıkışlarına; bir diğer yandan ise bu güçler arasında yeni rekabet alanlarının belirmesine şahitlik etmektedir. Şüphesiz bu rekabet alanlarından en önemlisini de enerji kaynakları oluşturmaktadır.

Enerji kaynakları söz konusu olduğunda, devletlerin en çok önem verdikleri nokta enerji güvenliğinin sağlanması olmuştur. Devletler için enerjinin çeşitli şekillerde, yeterli miktarda ve karşılanabilir fiyatlarda her zaman elverişli olması, yani enerji güvenliğini sağlayabilmeleri, geleceklerini şekillendiren konuların başında gelmektedir. Enerji kaynaklarını fiilen kontrol etmek ya da bu kaynaklara erişimlerini sağlayabilmek, devletler için ekonomik kalkınmanın, ulusal güvenliğin, politik nüfuzun ve toplumsal istikrarın anahtarı konumunda olmuştur. Yeni yüzyılda da bu sürecin değişmeden devam edeceği açıktır. Üstelik sahneye çıkan yeni oyuncular ve keşfedilen ya da dünya piyasalarına açılan yeni enerji sahaları nedeniyle, enerji güvenliğini sağlamak için oynanan "Büyük Oyun" artık hiç olmadığı kadar sertleşmiştir: Nitekim 11 Eylül 2001 terörist saldırılarının ardından ABD, başlattığı teröre karşı savaş sırasında Orta Asya enerji sahalarının hemen yanındaki Afganistan'ı ve dünyanın en zengin petrol sahası olan Orta Doğu'nun en önemli petrol üreticilerinden Irak'ı işgal etmiştir.

Enerji güvenliğini sağlayabilmek tarih boyunca devletler için bir varlık-yokluk meselesi olmuştur. Uluslararası güç ilişkilerinde mücadelenin kızışmaya devam edeceği 21. yüzyılda enerji güvenliğini sağlamak, devletler için artık her zamankinden daha önemli bir konuma yükselmiştir. Devletler için yeni yüzyılda etkili ve başarılı bir uluslararası aktör olabilmenin önşartı, enerji güvenliği tesis edebilmenin önemi ile bunun kendi içindeki aşamalarını kavrayabilmek ve bunlara göre hedefler belirleyip politikalar üretebilmekte yatmaktadır.

⁴⁸ A.e., s. 159.

⁴⁹ İstanbul Ticaret Odası, a.g.e., s. 48-49.

⁵⁰ The Washington Times, China builds up strategic sea lanes, 17 Ocak 2005, (Çevirimiçi) <http://www.washingtontimes.com/news/2005/jan/17/20050117-115550-1929r/>, 20 Şubat 2009.

KAYNAKÇA

Bahgat, Gawdat; **American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea**, Gainesville, University Press of Florida, 2003.

BP; **BP Statistical Review of World Energy**, Haziran 2008, (Çevirimiçi) http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf, 23 Şubat 2009.

Çaşın, M. Hakkı; "Güç Merkezlerinin (ABD, AB, Rusya, Çin) Enerji Bölgelerine Yönelik Politikaları", **Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri 15-16 Ocak 2004: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2004, s. 108-197.

Dokuzlar, Bircan; **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz: Orta Asya'dan-Avrupa'ya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Figus, Alessandro; **The Euro transport policy: Mediterranean and Black Sea**, 2004, (Çevirimiçi) http://www.eurostar.edu.ru/en/Lectures_and_academic_materials/Euro_transport_policy_Medit_Black_Sea_FigusUniGe_.pdf, 24 Şubat 2009.

Forsythe, Rosemarie; **The Politics of Oil in the Caucasus and Central Asia: Prospects for Oil Exploitation and Export in the Caspian Basin**, Oxford, Adelphi Paper 300, 1996.

GOV.cn: Chinese Government's Official Web Portal; **China-Kazakhstan pipeline starts to pump oil**, 16 Aralık 2005, (Çevirimiçi) http://www.gov.cn/english/2005-12/16/content_128912.htm, 23 Şubat 2009.

Hanson, Stephanie; **Combating Maritime Piracy**, 27 Ocak 2009, (Çevirimiçi) <http://www.cfr.org/publication/18376/>, 22 Şubat 2009.

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları; **Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri**, Haz. Nehir Aydın, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1999.

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları; **Petro – Strateji**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1996.

İstanbul Ticaret Odası; **Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri**, Haz. Kerem Alkin, Sabit Atman, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2006.

Kıbaroğlu, Mustafa; "Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yollarının Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri", **Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri 15-16 Ocak 2004: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2004, s. 198-212.

Kissinger, Henry; **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, 3. Bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

Klare, Michael T.; **Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict**, New York, Owl Books, 2002.

Liel, Alon; **Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics**, Çev. Emanuel Lottem, London, Lynne Rienner Publishers, 2001.

Nakamura, Yuji; "Energy Outlook and Security Policies in Asia", **Asia and Europe – Cooperating for Energy Security: A CAEC Task Force Report**, Haz. François Godement, Françoise Nicolas, Taizo Yakushiji, Paris, Centre Asie Ifri – Institut Français des Relations Internationales, 2004, s. 63-84.

Nicolas, Françoise; Godement, François; Yakushiji, Taizo; "An Overview of Options and Challenges", **Asia and Europe – Cooperating for Energy Security: A CAEC Task Force Report**, Haz. François Godement, Françoise Nicolas, Taizo Yakushiji, Paris, Centre Asie Ifri – Institut Français des Relations Internationales, 2004, s. 9-28.

One Hundred Fourth Congress of the United States of America; **H.R.3107 Iran and Libya Sanctions Act of 1996**, (Çevirimiçi) http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbna-me=104_cong_bills&docid=f:h3107enr.txt.pdf, 20 Şubat 2009.

Özil, Eralp; "Dünya'daki Stratejik Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yolları", **Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslar Arası Güvenliğe Etkileri 15-16 Ocak 2004: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2004, s. 41-91.

The Washington Times; **China builds up strategic sea lanes**, 17 Ocak 2005, (Çevirimiçi) <http://www.washingtontimes.com/news/2005/jan/17/20050117-115550-1929r/>, 20 Şubat 2009.

Topur, Tuncer; **Dipsiz Kuyu: Orta Doğu ve Türkiye**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.

Umbach, Frank; "Global Energy Supply and Geopolitical Challenges", **Asia and Europe – Cooperating for Energy Security: A CAEC Task Force Report**, Ed. by François Godement, Françoise Nicolas, Taizo Yakushiji, Paris, Centre Asie Ifri – Institut Français des Relations Internationales, 2004, s. 137-168.

U.S. Department of Energy – Energy Information Administration; **World Oil Transit Choke Points**, Ocak 2008, (Çevirimiçi) http://www.eia.doe.gov/cabs/World_Oil_Transit_Chokepoints/pdf.pdf, 20 Şubat 2009.

Yüce, Çağrı Kürşat; **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötügen Neşriyat, 2006.